

MANNERHEIM

Av generallöjtnant ARCHIBALD DOUGLAS

EJ LANGT efter det Sveriges folk försänktes i kungssorg har Finland förlorat sin störste son i vår tid. Det finns likheter mellan konung Gustaf den femte och Gustaf Mannerheim. Den främsta ligger kanske i den djupa förankring som båda efter hand kom att få i sina folks förtroende. De hade vunnit denna ställning med samma medel — en aldrig svikande plikttrohet då det gällde att främja nationens väl. Men där finns också en stor skillnad mellan dessa båda märkesmäns liv och framträdande. Medan konung Gustaf var född till arvfurste i ett gammalt suveränt rike, fördes Mannerheim fram till sin ställning genom ett djupt ingripande historiskt skeende, i vilket han förunnades att själv spela den främsta rollen vid sitt lands omvandling till ett självständigt rike. Och medan Gustaf den femtes statskloket förde Sverige oskatt genom tidens stormar fick Mannerheim — tvenne gånger statschef och härförare i trenne krig — i fullaste mått dela sitt folks skiftesrika och hårda öden under en sällsamt stormig tid.

Det är både berättigat och ur allmän synpunkt av intresse att inför en stor människa och hans livsverk ställa den frågan, ur vilka källsprång hans personlighet vuxit fram och vilken jordmån det varit, som förlänt honom hans säregna gåvor. Den som efterforskar Gustaf Mannerheims ursprung kan härvid knappast stanna i någon tvekan. Hans intellektuella arvs massa är rik och mångskiftande men likväl entydig. Från båda sidor måste han ha ärvt en särskilt på det politiska inriktad begåvning. Men där finns också komplementet viljestyrka och organisationstalang samt vetenskaplig och litterär läggning bland hans närmaste förfäder, allt drag som skulle komma att framträda i Gustaf Mannerheims personlighet. Att denna även formades genom de tidigaste ungdomsintycken från en förfinat aristokratisk miljö är säkert. Vi svenskar måste blott minnas att där fanns drag i denna finländska överklassvärld från slutet av 1800-talet som helt saknades hos oss — spänningen mellan finskt och svenskt och det tilltagande trycket österifrån, på en gång ödesdigert och eggande. Det fanns därför

där en annan livsrytm än hos oss, en inriktning på resolut handling, som visserligen var indämd av landets ofrihet, men blott väntade på sin utlösning.

Måhända är det svårt för oss svenskar att förstå, hur en ung finländare ur en bemärkt svensk adelsfamilj på 1880-talet kunde välja som levnadsbana att bli rysk officer. Säkert hade det i fallet Gustaf Mannerheim främst sin grund i ett direkt intresse för det militära, något som knappast kunde komma till sin rätt på andra vägar. Men vi få också minnas att detta var något ganska vanligt på denna tid och ingick i många släkters traditionella lojalitet mot landets suverän. Viktigare i detta sammanhang är dock, att den unge svenskättlingens beslut att gå i rysk militärtjänst paradoxalt nog kom att mera än kanske något annat göra honom skickad att lösa de uppgifter som ödet — eller lät oss hellre säga Försynen — hade ställt i beredskap åt honom.

I början tycks det knappast ha funnits något i Gustaf Mannerheims tjänstgöring som tsaristisk kavalleriofficer, som kunde föräbåda en ovanlig eller betydande karriär. Han gick snarare den konventionella väg, som för honom låg så nära till hands genom börd, elegans och personliga charm. En till det yttre lysande bana som gardesofficer och hovman syntes utstakad. — Men där fanns något i djupet av hans själ, som måste ha reagerat mot slika lättvunna framgångar. Han växlade in på ett annat, mer arbetsfyllt spår, och när så en personlig kris uppstod i hans liv, som till tiden sammanföll med det rysk-japanska krigets utbrott, valde han frivilligt den svåra väg, som skulle föra honom fram till fullkomning i det yrke han valt. På en krigsskådeplats där ingendera av de båda motståndarna utmärkte sig för större strategisk fantasi eller taktisk rörlighet tog han varje tillfälle i akt att vinna erfarenhet just i rörlig krigföring. Det var lärospån som skulle komma att bära frukt i framtiden.

Freden återbördade honom ej omedelbart till fredsmässig garnisonstjänst. Två års strövtåg på hästryggen i det ryska militära underrättelseväsendets tjänst förde honom tvärs genom Centralasiens otillgängligaste trakter. De skänkte honom ökad människokännedom och stärkte hans självtillit, samtidigt som han fick tillfälle att här pröva sina krafter på gränsmarkerna mellan geografisk och etnografisk forskning.

Den unge överstelöjtnantens insatser förblev inte obeaktade. En snabb befordran förde Mannerheim redan ett par år före det första världskrigets utbrott upp i generalsgraden, och han började fält-

tåget i Polen på sommaren 1914 som chef för en kavalleribrigad. Kriget på ostfronten kom hela tiden att utmärka sig för långt större rörlighet än på övriga fronter. Det blev därför rikligt med tillfällen för den efter hand till allt högre befälsposter befordrade kavallerigeneralen att göra aktiva insatser både under lyckosamma offensiver och bekymmersfyllda återtag. En tysk officer har vitsordat, att man aldrig kunde känna sig säker för överraskningar, när man visste sig ha Mannerheim som motståndare.

Det är värt att beakta att Mannerheims karriär som militär var den typiske truppofficerens. Han hade ingen högskolebildning och ingen stabstjänst. Vad han kunde som militär hade han lärt i praktisk krigstjänst likt många av äldre tiders stora fältherrar. Men därför var också hans insikter i krigets konst så sällsamt levande. Frihet från förutfattade meningar och en stark inlevelse i varje ögonblicks aktuella läge var lika utmärkande för Mannerheim som en ständig strävan efter initiativ. Åter och åter hämtade han ur en rik och mångsidig erfarenhet inspirationen till ett handlande, som skulle leda till framgång.

Men Mannerheim upplevde ej endast de växlande krigshandlingarna på Polens, Galiziens och Rumäniens slagfält. Lika värdefull blev för honom den grundliga inblick han här fick på det krigspsykologiska området. Alldeles särskilt gäller detta i fråga om hans upplevelser under revolutionen. Vad han här såg stod sedan alltid levande ristat i hans sinne. Han visste mer än de flesta vad krigstukt och god anda betyder inom en armé och vad motsatsen bär i sitt sköte. Han hade sett bolsjevismen i vitögat och kände i grunden det ryska folkets psyke. När han på hösten 1917 ej längre ansåg sig kunna stanna vid den ryska fronten utan återvände till Finland, var den femtioårige generallöjtnanten en i kriget härdad illusionslös man, som dock bevarat pliktbudets djupa idealitet och i sitt hjärta vårdat kärleken till fäderneslandet. Han kom tillbaka dit i dess ödestimma, och i det ögonblicket vände historiens gudinna ett blad i Finlands hävder. Ty ett under hade i rätt tid till fädernejorden återbördat den man, som skulle rädda sitt land ur djupaste nöd.

Mannerheim var vid sin hemkomst till Finland i stora drag orienterad om läget — på plussidan jägarrörelsen, skyddskårerna och självständighetsförklaringen — på minussidan frånvaron av statliga maktmedel, anarkien och de röda gardena. Men om detaljerna, om de stridiga viljorna och regeringens totala maktlöshet, därom blev han först underkunnig, då han nästan mot sin vilja

snart drogs in i kretsen av de män, som länge hade arbetat på Finlands frigörande från ryskt herravälde, men som nu i det avgörande ögonblicket stodo rådlösa och utan ledning. — Men märkligt nog kom detta att bli saken till gagn. Mannen som långt hemifrån i hårda skiften hade skolats till klarsyn och beslutsamhet, såg bättre än andra vad som borde göras, och snart stod det klart, att här fanns den ledare, som man dittills förgäves hade sökt. När Mannerheim tveksamt och slutet i sig själv gav vika för lägets krav och åtog sig ansvaret för en militär aktion till Finlands befriande från anarki och beroende, då passerade han den stora vändpunkten i sitt liv. Allt det framfarna hade varit en enskild mans skolning och förberedelse. Fullrustad trädde han plötsligt och dramatiskt in på historiens scen — en av dess store — och fångades av offentlighetens ljus, ur vars sken han sedan aldrig mer skulle träda ut.

Det har många gånger framhållits men måste åter slås fast, att den uppgift, som Gustaf Mannerheim här åtog sig, från början syntes mer än äventyrlig, ja nästan hopplös. Ty av den ärans glans, som fyra månader senare omstrålade segraren, skymtade ingenting under dessa tunga januaridagar, då Mannerheim nästan som en flykting lämnade Helsingfors och i Österbotten på alltför kort tid förberedde sina första företag. Så mycket klarare framstår därför storheten i hans beslut.

Här finns inte utrymme för en rekapitulation av frihetskrigets händelser — den dramatiska begynnelsekuppen mot ryssarna i Österbotten, skyddskårernas beväpning, frontbildningen mot söder, de sega defensivstriderna medan medeln för den fortsatta kampen skapades, jägarnas hemkomst, Tammerforsoffensiven, den tyska hjälpaktionen och de stora slutoperationerna. Men för den, som hade äran att tjäna direkt under Mannerheim under dessa hektiska månader, framstår hans ledarpersonlighet som det i dubbel mening centrala. Vad man här såg var nämligen en man med alldeles utpräglade ledaregenskaper. Mannerheim hade då ännu mycket av ungdomlig rörlighet över sig, men han frapperade samtidigt genom en personlig värdighet, som ovillkorligen skapade en viss distans till omgivningen. Hans arbetsförmåga var imponerande liksom hans gåva att snabbt och säkert få ut det väsentliga. Han lyssnade gärna till skäl och motskäl men slöt i svåra situationer de egna tankarna inom sig till dess beslutet mognat. Mannerheim kunde vara mycket temperamentsfull och fordrade oerhört mycket av sina medarbetare. Men han besatt också i rikaste mått förmågan

att stimulera genom ett öppet och generöst förtroende till dem, som hade motsvarat hans förväntningar. Det är därför som jag en gång tillåtit mig att prägla den satsen, att han till virtuositet behärskade den svåra konsten att begära det orimliga för att nå det möjliga.¹ Det var just denna konst som här krävdes.

Både som strateg och taktiker omhuldade Mannerheim kraftkoncentration och omfattning. Det betydelsefulla spelet med reserver förstod han som få. Hans strävan var alltid att uppnå ett fullt avgörande mot fienden.

Mannerheims karaktärsegenskaper framträdde emellertid under frihetskriget särskilt vid de två tillfällena, då han ställdes inför valet mellan prestige och plikt. Jag syftar på den s. k. jägarkonflikten och på det svåra avgörandet om den tyska hjälpen. Hans ställning till de i Tyskland utbildade jägarna var utomordentligt grannlaga, ty dessa misstrodde principiellt var och en som hade tjänat i Ryssland. Utan jägarnas medverkan kunde dock kriget inte föras till ett lyckligt slut. När dessa nu öppet trotsade överbefälhavarens påbud i organisationsfrågan stod därför de största värden på spel. Det krävdes stor självövertinnelse av Mannerheim att gå in på en kompromiss. Men det är karakteristiskt för honom, att han här inte släppte vad han ansåg nödvändigt och så småningom trots allt också lyckades få sina planer igenom. Samma förmåga att underordna sin personliga prestige under ett högre intresse visade han då det gällde den tyska hjälpen. Utan tvekan var hans ståndpunkt den riktiga, då han hävdade att det finska folket borde vinna sin frihet med egna krafter och ej påkalla hjälp utifrån, när striden antagit formen av ett inbördeskrig. Men då regeringen fattat sitt beslut i annan riktning, anpassade han sig skickligt efter det uppkomna läget.

Frihetskrigets slut betecknar på visst sätt höjdpunkten av Mannerheims offentliga bana. Allt syntes i detta ögonblick vunnet, och då han den 16 mars inför den regering, som han återskänkt dess auktoritet, avgav sin stolta förklaring, att det honom givna uppdraget var löst, rådde ingen tvekan om att Finlands frihet främst var Gustaf Mannerheims verk. Under dessa dagar framträdde också hans rent representativa egenskaper i full belysning. Det är svårt att tänka sig ett mera glänsande uppträdande än hans, och de tal han höll och de dagorder han avfattade till sina trupper utgöra på sitt sätt oöverträffade prov på svensk språkonst.

¹ Operationerna kring Tammerfors av W. A. Douglas.

Men det stod skrivet i stjärnorna, att Mannerheims bana skulle kännetecknas av tvära omkastningar. Tyskland stod vid denna tid till synes som segrare i det stora kriget, och dess soldater hade gjort en betydelsefull insats i frihetskriget — av många med orätt betraktad som utslagsgivande. De politiskt ledande i landet voro beredda att gälda denna insats med en vittgående orientering söderut. Man krävde av överbefälhavaren, att han skulle inrymma ett avgörande tyskt inflytande på Finlands krigsmakt. Detta kunde Mannerheim inte godtaga, och han trädde tillbaka. Den klarsyn han här visade hade även framträtt i en annan ej mindre viktig sak — frågan om de röda krigsfångarnas behandling. Här företrädde Mannerheim den meningen, att de övertvunna, med undantag för ledarna, snarast borde återges sin frihet för att återbördas till näringslivet. Tyvärr följdes ej heller här hans mening.

Det skulle likväl inte dröja länge förrän Finland åter behövde Mannerheim. Tysklands nederlag på hösten 1918 nödvändiggjorde en utrikespolitisk omorientering. Och samtidigt krävde Finlands näringsläge att brödsäd snarast fick importeras västerifrån. Den utomordentligt svåra uppgiften att i London och Paris stämma om sinnena och förbereda allt detta föll på hans lott. Krigaren blev diplomat, och en bättre hade Finland aldrig kunnat få. Med värdighet och stor skicklighet genomförde han sitt värv och nådde i allt väsentligt de mål, som hade uppställts. Redan innan hans diplomatiska uppdrag var slutfört nåddes Mannerheim på utländsk mark av budskapet, att han efter den tillbakaträdde Svinhufvud hade blivit utsedd till Finlands riksföreståndare. — Den betydelsefullaste insatsen under sin korta tid i denna viktiga befattning gjorde Mannerheim på det utrikespolitiska området, då det gällde att i det nya Europa, som kriget tillskapat, förankra landets nyvunna frihet. Det föll också på hans lott att stadfästa Finlands nya konstitution som republik. Många väntade nu att Mannerheim skulle väljas till landets första president. Men såren efter inbördeskriget blödde än, och hans namn var i mångas ögon alltför nära förknippat med ett skeende, som man önskade glömma. Utan bitterhet trädde han tillbaka sedan valet fallit på en annan.

Det inträdde nu en längre period i Gustaf Mannerheims liv, då han endast var privatman. Men överksam förblev han icke. Snart fängslades hans intresse av de stora uppgifter, som funnos på det sociala området. Han stiftade den sammanslutning, som under namn av General Mannerheims barnskyddsförbund tog till uppgift att bland barnen läka inbördeskrigets sår. Och snart intog han

ställningen som chef för Finlands Röda Kors. Genom denna verksamhet vann Mannerheim en fördjupad insikt i sitt folks sociala läge, och det framstod för honom mer och mer som en stor och viktig uppgift att åvägabringa en inre försoning. Ett betydelsefullt steg i den riktningen tog han, då han 1932 offentligt förklarade, att alla krigsänkor borde behandlas lika i pensionshänseende, oberoende av den sida på vilken maken stupat.

Sedan Svinhufvud 1931 åter hade trätt i spetsen för riksledningen, blev Mannerheim på nytt tagen i anspråk för landets försvar. Det skedde genom hans utnämning till ordförande i krigsrådet. Två år senare blev han fältmarskalk. — Läget i världen hade ändrats. En ny stormtid varslades. Även Finland, där mellantiden liksom hos oss hade kännetecknats av militär tillbakagång, började att se om sitt hus. Det blev Mannerheims svåra och ofta otacksamma uppgift att söka åvägabringa en förstärkning av försvaret. I ett hänseende lyckades detta till fullo. Det gällde tillskapandet av en enhetlig anda inom försvaret. Jägarna — hans forna opponenter — hade nått de ansvariga posterna och med dem i spetsen samlades alla nu i orubbligt förtroende till den man, som betraktades som blivande överbefälhavare i händelse av krig.

Det är en numera känd sak, att Mannerheim icke biträdde den politik, som reste ett obevekligt motstånd mot varje ryskt krav 1939. Han bedömde läget mer realistiskt än de flesta andra och förordade vissa eftergifter. Huruvida dessa skulle ha räddat Finland från krig är ovisst. Säkert är att den åldrande fältmarskalken motsåg uppgiften som överbefälhavare i ett isolerat krig mot Ryssland med tungt hjärta. Någon tvekan om den väg han hade att gå spordes dock icke. Fäderneslandet kallade åter på honom, och han tog den tunga bördan. Och nu upplevde han mitt i krigets nöd det underbara, att Finlands folk mötte sitt hårda öde enat. Såren från 1918 voro läkta, och oberoende av partier kämpade alla sida vid sida med samma stolta hjältemod. I mycket var detta Mannerheims förtjänst. Det stod också klart för envar, att han hade en avgörande andel i de stora begynnelseframgångarna, som i taktiskt hänseende bar hans signum. Men själv tröttnade han ej att ge sina underlydande förtjänsten och hänvisade med stolthet på den finske soldatens enastående stridsmoral och okuvlighet.

Historien om Finlands båda sista krig är ännu inte skriven. Men hur den än i framtiden må skrivas — två ting lära stå fast. Kampen fördes av Finlands folk med en heroism, som söker sin like i mänsklighetens hävder, och denna anda av heroism förkroppsligades

Archibald Douglas

främst i Mannerheims person. Det skiftesrika följde honom dock även nu. Han fick i fullaste mått uppleva såväl segrans lycka som nederlagets bitterhet. Men han förblev i alla skiften herre över sig själv och blev även den slutliga olyckans överman. Det är kännetecknande för såväl det finska folket som för fältherren, att nederlaget ej i minsta mån rubbade det förtroende, som marskalken vetat att skapa kring sin person. Så blev han måhända allra störst då den tunga plikten föll på hans lott att på nytt ställa sig i spetsen för riket med uppgift att rädda nationens omistligaste värden undan nederlaget.

Marskalken av Finland tillhör nu historien. Det kommer att skrivas mycket om den mannen, ty hans personlighet och gärning måste komma att till forskning egga envar, som har sinne för det personligas betydelse i skeendet. Det är i denna nivellerings tid gott och lyckligt att veta, att sådana egenskaper som dem han besatt också nu kunde komma till sin rätt.

När jag söker efter det som främst kännetecknade Gustaf Mannerheim som människa, krigare och statsman kommer en tanke på mig. *Han var ärekär utan att vara ärelysten.* För honom var äran detsamma som att tjäna sitt land trofast och väl. Denna ära ville han inte mista. Men han eftersträvade varken makt eller yttre upphöjelse. Detta var hans ovanskliga storhet.